Поодиноке число 1 зл.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЗОКРЕМА ЧИТАЙТЕ:

На окраях днів: У 20-ліття смерти Мих. Туган-Барановського; Сорокліття першого укр. кооп. союзу; Міністр хліборобства про наслідки своєї політики; Повна заборона вивозу майна; та ін.

Вплив кооперації на суспільне життя Европи.

Потреба раціонального керівництва.

З досягнень польського етатизму.

ЛЬВІВ СІЧЕНЬ 1939

47

ЗМІСТ:

На окраях днів (20-ліття смерти М. Туг.-Барановського; 40-ліття Центробанку і т. д.) 1
В. Тотоміанц: Вплив коопеції на суспільне життя в Европі 6
І. Коцур: Потреба раціонального керівництва 11
„Господарські завдання Польщі під сучасну пору“ реферат . . . .
З господарського життя . . 21
З досягнень польського етатизму 21
К. Коберський: Кошти посередництва в обороті с. г. продуктами 23
К.: Фінансовий плян нового міністра Франції 25
Господарська хроніка:
Хліборобство Польщі жертвою упромисловлення . . 27
З ЦОП-у 28
Серед книг: „Проблема госп. устрою держави“ Ром. Рибарського 29
„Срібна земля“ В. Пачовського 31
Всячина 32
ДОДАТОК: Д. Голіовк: Історія рочдельських піонірів 1—16

INHALT:

Aktuelle Notitzen (20 Jahre vom Tode M. Tuhan-Baranowskyj; 40 Jahre des ukr. Kreditverbandes 1
V. Totomianz: Einflus der Genossenschaft a. d. öff. Leben 6
I. Kozur: Rationelle Leitung . 11
„Wirtsch. Aufgaben Polens“ v. prof. Grabski 17
Errungenschaften des polnischen Etatismus 21
K. Koberskyj: Die Vermitllungskosten im landv. Produktenhandel 23
K.: Plan Reynaud 25
Polnische Landwirtschaft als Opfer der Industrialisierung 27
Aus dem Zentralen Industriebezirke (COP) 28
Bücherschau 29
Varia 32
BEILAGE: G. J. Holyoake: Die Geschichte der Rochdaler Pioniere . . . . S. 1—16

TREŚĆ:

Aktualności (20-lecie śmierci prof. M. Tuh.-Baranowskiego; 40-lecie Centrobanku i t. d. 1
W. Totomianc: Wpływ kooperacji na życie publiczne w Ewropie 6
I. Kocur: Racionalne kierownictwo 11
„Gospodarcze zadania Polski“ referat 17
Z osiągnięć etatyzmu w Polsce 21
K. Koberskyj: Koszty pośrednictwa w obrocie produktami rolnictwa 21
K.: Plan p. Reynand 25
Rolnictwo w Polsce ofiarą uprzemysłowienia 27
Z COP-u 28
Nowe książki 29
Varia 31
DODATEK: G. Y. Holyoake, Historia pionierów z Rochdale . . . . 1—16

SOMMAIRE:

Notices actuelles 1
Les influences de la coopération sur la vie sociale de l'Europe (V. Totomiantz) . 6
Sur le menagement scientifique de l'entreprise (J. Kotzure) 11
Les problemes économiques actuelles en Pologne . . . 17
Chronique économique . . . 21
Parmi les livres 29
SUPPLEMENT: G. J. Holyoake: L'histoire des pioniers du Rochdale. Trad. par V. Levyńsky . . . . 1—16

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 1. СІЧЕНЬ 1939. РІЧНИК XII.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

У 20-ЛІТТЯ СМЕРТИ МИХ. ТУГАНА-БАРАНОВСЬКОГО.

У січні 1939 року минає двацять літ від смерти проф. Михайла Туган-Барановського. Було це в добі, тяжкій для відродженої Української Народньої Республики: скріпленого наступу червоної Московщини з півночі, а білої з півдня і південного Сходу. Після тріюмфального вїзду в Київ Армії Директорії УНР, настала друга фаза боротьби з самостійність: з наростаючою потугою большевизму. У нерівних змаганнях уряд УНР рішив шукати опори серед антантських кругів. Виряжено (в січні 1919 р.) делеґацію від українського уряду до французького військового командування в Одесі. В делеґації цій знайшовся теж Михайло Туган-Барановський, як спеціяліст від економічних справ. В дорозі, у вагоні він несподівано помер, на превелику шкоду українській справі.

Професор петербурзького, а з проголошенням Укр. Нар. Республики — київського університету Михайло Туган-Барановський, по крові українсько-татарський мішанець, був одним з найсвітліших представників російської академічної науки довоєнного часу. Його імя вже в першому десятиліттю цього віку було відоме в Европі, де вийшли перекладами (з російської мови) кілька його поважних економічних праць (про промислові кризи, про критику марксівської системи, про соціяльні основи кооперації, про соціяльну теорію поділу дібр). На нього, як на сходячу зорю в ділянці суспільних наук, орієнтувалися широкі круги інтеліґенції на терені Росії. Тимто отвертий перехід Тугана-Барановського (у 1917 році) в табор політичного українства викликав у одних (Українців) ентузіязм, у других (Росіян) лють і негодування. Українське громадянство дало йому відразу найвищі громадянські позиції: професора університету, голови Центрального Кооперативного Комітету, міністра народнього господарства. Він став редактором найповажнішого кооперативного видання: теоретично-наукового журналу „Українська Кооперація". Показав себе достойним тих відзначень, проявляючи велику енерґію в громадянській праці та відданість українському національному ділу.

Не могла інакше поступити людина, яка вже раніше, за строгого утиску старого режіму, мала відвагу (у полтавській міській управі) поставити і перевести внесок про поставлення памятника Тарасові Шевченкові, хоч і знав він, що тим не помагає своїй кандидатурі на доцента петербурзького університету. Не дивлячись

на наслідки, які це може потягти для нього особисто, у 1910 році, при нагоді журнальної анкети „Української Жизни", отверто заявляє себе приклонником відродження українців як окремого народу та автономії української території. Як професор університету солідаризується зі студенством, демонструючим проти реакційних розпорядків міністра освіти. Факти ці говорили, що проф. Туган-Барановський не був тим, що робить карієру; вони свідчили, що М. Т. Б. кермується завжди лиш справжнім власним переконанням. Отже його явний перехід в табор політичного українства приняв загал, як доказ, що укр. рух це справді сильна й поважна течія, а не якась примха або вигадка одиниць, як тоді голосила протиукраїнська пропаґанда.

Зокрема українську кооперацію, таку ще слабосильну в перших початках по революції 1917 року, причалення такого відомого кооперативного авторитету, як проф. Тугана-Барановського, відразу поставило в догідне положення. Зросла самопевність укр. кооператорів. Новоосновуючіся центри нашого кооп. руху дістали більше розмаху в полєміці з московськими кооператорами, які відмовляли українцям права мати свої власні союзи. Написані М. Туганом-Барановським, вже тепер по українськи, підручники науки про кооперацію і політ. економію (попул. курс) піднесли почування самоповаги серед діячів нашого спілчанства. Редаґований ним журнал вів послідовну кампанію за окремі права укр. національної кооперації.

Фундаментальна праця М. Т. Б.-го про „Соціяльні основи кооперації" до нині є клясичним твором в міжнар. кооперативній літературі. Вона кинула богато світла на ґенезу ріжних форм кооперації. Хоч може й не всі тези автора оправдалися, то їх є менше, як тих питань, що їх книжка Т. Б-го вияснила раз на завжди. Головнаж її ціха: тепла симпатія до спілчанської ідеї, при строго-науковім критицизмі в оцінці її форм. Ці дві прикмети мають велике виховне значіння для многих поколінь.

Читання книжок М. Т. Б-го це приємність для людей, що люблять здорову ґімнастику ума. Роскіш цю збільшує те, що дають вони рівночасно тепле вдовілля й серцеві читача.

Мало є в нашій літературі книжок з такими високими прикметами.

Українська кооперація назвала (у 1918 році) свій перший Кооперативний Інститут у Києві іменем Мих. Туган-Барановського. Діло це зліквідували большевики. Та Інститут цей воскресне так само, як воскресне розгромлена українська кооперація Наддніпрянщини.

СОРОКЛІТТЯ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО КООПЕРАТ. СОЮЗУ

16. грудня 1938 року минуло 40 літ, як у Львові відбулося перше установне зібрання надзірної ради „Краєвого Союзу Кредитового", нинішнього „Централбанку". Був це перший на українських землях кооп. союз, обєднання кооператив 1-го ступня. (Нар. Торговля в тому часі мала ще форму першостепенної ко-

оперативи). Головою „Кр. Кредитового Союзу" обрано Григорія Кузьму, начальним директором став др. Кость Левицький, який в цьому характері веде провід установи аж по нинішній день.

З конечности, при малому ще числі кредитових кооператив в краю, щоби збільшити скромні уділові фонди молодої установи на перходовий час, зроблено відступлення від орґанізаційних засад союзного будівництва, допускаючи й фізичне членство. Одначе установа ніколи не тратила з очий свого властивого завдання: бути центральною касою кооперативних установ.

По році існування Союз обєднував всього 28 кооператив; з того видко, як мало ще тоді наше суспільство було кооперативно освідомлене.

Від того часу до нині уплило чимало води у Дністрі, а разом з нею відійшли у непамять деякі хиби нашої збірної психіки. Ми зрозуміли нарешті вагу масової орґанізації кооператив. Хоч з перебоями, то все ж таки починаємо розуміти вагу фінансової концентрації капіталів. З кінцем 1937 року Центробанк обєднує вже не 28, а 1587 кооператив і має власного майна не 18 тисяч, як це було на конець 1899 року, а поверх 600 тисяч.

Не легка це була річ — переломити захитане війною недовіря до нагромаджування готівки у кооперативному банку. Ще трудніше було перебороти провінціональні патріотизми. Бачимо, що й тепер ще лиш половина кооперативних установ бере участь у розбудові своєї Центральної Каси. Та зроблено вже велике діло.

Студіюючи історію центральних кас у клясичних країнах кооперації, спостерігаємо там часті заломання тих установ. Зліквідувався створений ґрупою Шульце центральний банк народніх банків, двократно упадав центральний банк ґрупи Райфайзена, причалюючи врешті решт до державної установи, яка його санувала. Недавно ми були свідками кризи двох великих фінансових осередків споживчої кооперації (у Франції та в Бельґії). Не хочемо тим сказати, що ми ліпші кооператори, як німці, французи чи бельґійці. Хочемо підчеркнути лиш те, що о б е р е ж н і с т ь, якою завжди відзначався провід нашої, хоч невеличкої централі фінансової, та с и с т е м а т и ч н і с т ь у праці — дали свої добрі результати.

Змінені умови життя і нові завдання, що стоять перед цілою кооперацією, вплинуть тепер безумовно на приспішення темпа життя в нашій Центральній Касі. Тою надією жиємо. Однак старі, випробовані і традицією набуті методи розваги й солідности не повинні піти в забуття; вони будуть завжди коректорами у її праці.

Др. Кость Левицький має рідке вдоволення бачити успішний розвиток започаткованого собою перед майже пів століттям діла.

ВИЯСНЕННЯ ГОЛОВИ „ГУРТУ".

Голова управи Союзу „Гурт" п. Йоахим Волошиновський вмістив у часописах вияснення в справі ліквідації союзу, якого суттєва частина говорить ось що:

Між „Гуртом" і „Союзом рільничих та зарібково-госп. кооператив" у Варшаві складено проєкт умови такого змісту: 1) обидва союзи лучаться орґанізаційно, себто Гурт ліквідується; 2) Союз Рільн. і З. Г. кооп-в переймає до дальшого ведення працю „Гурту", згідно з його засадами: обслуги тільки членів, співпраці поляків з українцями при рівнорядності обох мов, 3) районові кооперативи „Гурту" матимуть свого окремого ревізора; 4) Союз відкриє від 1. січня 1939 просвітньо-виховавчий реферат, що обійме всі типи союзних кооп-в і буде продовжувати видавництво часопису „Вспульна Праца — Спільна Праця", з пристосуванням його змісту до потреб усіх союзних кооператив.

Таким чином, як довідуємося з заяви п. Волошиновського, від 1. січня ц. р. „Гурт" перестає існувати, а його орґан стане орґаном для всіх українських кооператив, що існують в рямцях варшавського Союзу рільничих і зар. госп. кооператив.

З поданих п. В-им мотивів такого закінчення долі „Гурту" довідуємося, що грали тут ролю і матеріяльні моменти (висока вкладка до союзу в наслідок малого числа союзних кооператив) і непривичність тих метод праці, які союз обстоював (головно обслуга тільки членів і районовий тип кооперативи).

МІНІСТР ХЛІБОРОБСТВА ПРО НАСЛІДКИ СВОЄЇ ПОЛІТИКИ

На зїзді „Центрального Т-ва орґанізацій і кружків рільничих" говорив міністр хліборобства Польщі Й. Понятовскі м. і. також на тему цін збіжжа і наслідків оплат від перемолу.

Міністр вважав потрібним взяти в оборону систему оплат. Поборював погляд, що оплати причинилися до обниження цін збіжжа, замісць до їх піднесення. Після його інформацій, докладні досліди виказали, що ріжниця між цінами, що дістають продуценти збіжжа, а цінами на біржі в цьому році не є більша, як у минулому. Рільник не дістає меншої ціни з вини перемолових оплат.

Ціна муки плюс висівки виносить тепер на злотого більше, як минулого року. Це значить, що консумент платить 1 злотого більше з рації введення оплати. Другого злотого млинам не вдалося перекинути на консумента (при меленні жита на 65% оплата виносить 2 злоті). Того другого злотого, як твердить міністр, покривають самі млини, заробляючи на таку квоту менше.

На жаль — ті твердження відповідального чинника не підперті доказовим матеріялом. Зате розвиток цін збіжжа від вересня ц. р. каже припускати якраз те, що міністр Понятовскі заперечує. А саме ціни жита обнизилися на 2—3 злоті саме у вересні, коли почали обовязувати перемолові оплати, пізніше ціни стабілізува-

лися. Стверджує це знавець хліборобського ринку Ян Стецкі у „Ґазеті Рольнічій" з 18. листопада. Також дивно вражає й те, що з млинарських кругів не піднеслися ніякі жалі на зменшення заробітку млинів, а вони ж би не мовчали! Ці факти кажуть припускати, що тягар нових оплат упав саме на тих, хто мав мати користь із заведення нового консумційного податку, себто на хліборобів.

В дальшій частині своєї промови міністр Понятовскі доказував, що страта, які понесуть хлібороби через обниження цін збіжжа, буде з грубша вирівнана звишкою цін безріг і яєць. З тих джерел прийде рільникам приріст 40 і 15, разом 55 мілонів злотих; біля 17 мілонів більше дістануть хлібороби зі спірту (двірські горальні), а коло 10 мілонів більше з цукрових буряків. Зате втрата на збіжжі не повинна перевищити квоти 100 мілонів злотих. Отже рахунок, мовляв, приблизно вирівнюється. Зрештою через три останні роки рільники мали приріст доходу, отже, коли зріст цей хвилево припинився, то це не повинно хліборобства заломити.

Вводячи перемолові оплати, міністер робив хліборобам надію на боротьбу з обнижкою цін збіжжа через введення експортових премій на збіжжа. Їх заведено, але успіх з того, як відомо, ніякий. Сам міністр признав це між рядками, коли заявив, що експортувати властиво майже нема що: надвишка збіжжа в біжучому році не перевищує 2—3 мілони сотнарів жита! Обчислюють, що через ринок переходить в Польщі коло 38 мілонів сотнарів ріжного збіжжа (окрім зерна, спожитого у власному господарстві, в сумі коло 32 міл. сотн.). Ясно, що, якби навіть вдалося вивезти усю надвишку збіжжа, то убуток такої малої частини загальної продукції не мав би більшого значіння для формування цін збіжжа в краю.

Коли ходить про обчислення страт хліборобства внаслідок обниження цін збіжжа, то треба замітити, що інші економісти оцінюють ту страту не на 100 мілонів злотих, а на суму коло 250 мілонів зл („Політика Ґосподарча" ч. 71-72 ст. 5).

Зискав на новім податку безумовно бюрократизм. Як доносить „Цодз. Ґаз. Гандльова" (ч. 266), апарат персоналу скарбової контролі має бути збільшений на нових 400 урядовців. На ту ціль вставлено у бюджет 750.000 злотих нового кредиту!

Чи супроти того уряд не відкличе оплат від перемолу, які явно не дають інших користей, окрім скарбових?

ПОВНА ЗАБОРОНА ВИВОЗУ МАЙНА.

6. листопада ц. р. появився в Польщі декрет, яким уведено засадничі зміни у дотепер обовязуючу девізову реґляментацію. Дотеперішню заборону вивозу валюти поширено тепер на всі можливі форми і суроґати гроша, передовсім на золото, хочби у переробленому виді, плятину, дорогі камені.

До заборони вивозу платничих засобів додано заборону диспонувати платничими засобами, що їх має мешканець Польщі заграницею. Під „платничими засобами" тут розуміють однак не лише гроші, але й усі цінні папери, грошеві претенсії, навіть недвижимости положені заграницею і взагалі всякі маєткові права.

Внаслідок декрету вийшло зарядження про обовязкове зголошення, які хто посідає обєкти майна за границями держави.

Повищі постанови поглиблюють стан ізоляції польського господарства від господарства усіх окружних держав. Заведена у 1936 році контроля заграничного грошевого руху не тільки не була знесена, але, як бачимо, замінена 100%-ою відлукою від світового господарства.

ДЕРЖАВНИЙ НАГЛЯД НАД ПРОДУКЦІЄЮ МАСЛА Й СИРІВ

На цілій території Польщі увійшов в життя розпорядок міністра хліборобства про оцінку масла й сирів. (До тепер обовязок оцінки відносився лише до масла, призначеного на експорт).

У звязку з новим розпорядком уряд приступив до орґанізування державного комітету оцінки масла й сирів.

Згідно з розпорядком урядовій оцінці підлягають масло й сири, вироблені в молочарських заведеннях, що протягом календарного року переробляють найменше 110.000 літрів молока на масло або найменше 55.000 л. молока на сири. Одночасно оголошено також клясифікаційну таблицю для оцінки молочних виробів. Таблиця передбачує кілька кляс якости, на основі оцінки смаку, консистенції, краски, солення, опакування. Розпорядок вже обовязує.

Вплив кооперації на суспільне життя в Европі

1935 р. вислало найвище духовенство Злучених Держав до Европи делеґацію для студіювання кооперативного руху. Виходили вони зі заложення, що, якщо істнує якась торговельна система, можлива в практиці, а оперта на ідеї братерства людей та християнській етиці, то вповні заслуговує на те, щоби представники церкви і релігії нею заінтересувалися блище.

По словам американської делеґації поширення і могучість спілчанського руху є так само подивугідні, як і його вплив на суспільне життя. Цей факт, що господарський рух примінює у своїй торговельній діяльности кілька моральних засад вищої міри, мав і інші наслідки, які також заслуговують на серйозну увагу.

Згідно з вислідами американської анкети успіхи коопер. руху серед незаможних хліборобів Европи є прямо не до обчислення: У многих околицях сиділи дрібні рільники у руках всяких вірителів та лихварів, доки не зорґанізувалися у сільськогосподарських кооперативах. І щойно через ту орґанізацію звільнилися від тих тісних пут.

В ході свого розвитку дала сіль-госп. кооперація селянинові можливість самостійної праці; він міг тепер скинути зі своїх плечей усяких посередників, яких двигав довгі роки, тому що не міг обійтися без їхніх послуг.

Як представляють американські делеґати, добродійства кооперації для нищої верстви по містах не є менші як на селі. Що до найконечніших життєвих потреб, а також тих артикулів, що служать вигоді, споживчі кооперативи діють на їх здешевлеення і то для всіх без ріжниці, членів і нечленів. Кооперативні службовики отримують вищі платні, як колиби працювали у капіталістичних підприємствах, тому що кооператор одержує найчастіше крім своєї платні іще свою частину зиску. Завдяки тій системі особистої участи у підприємстві і сама праця стає менш утяжливою.

Під оглядом санітарним службовик є у кращому положенні, а кооператива має доволі змоги піднести життєвий рівень його та його родини, улаштувати йому життя приємніше та щасливіше.

Сільсько-господарські кооперативи диспонують многими установами, куди всі члени мають вільний доступ. У міських кооперативах майже з кожньої надвишки частину призначують на поправу загальних життєвих умов службовиків та їх родин. Члени самі оплачують усякі урядження для розваги та розривки, але і самі ними завідують. Загальна освіта кооп. працівників, що є випливом ліпшого матеріяльного забезпечення, а крім того ще такі спеціяльні прикмети як: товариське провадження підприємства, спільне життя при виїмково сприятливих обставинах, тісний контакт із зовнішним світом, усе те в кооперації не лише можливе, але й конечне; наслідком того є загальний поступ, піднесення культурного рівня та збільшений засіб знання в ділянці кооперативних наук.

Стверджено, що так на селі, як і в місті розвій кооперації потягає за собою зріст ощадности.

Коли людина перейметься ідеєю ощадности, то гроші замість мандрувати до шинку, ідуть в кооперативне підприємство. А відомо, що наслідком нездержливости від алькогольних напитків як в місті, так на селі є марнотравство та інші нещастя. І тому цілий вплив, яким розпоряджає кооперація, є спрямований проти того лиха. Кооперативний рух став одним із наймогутніших рухів старого світу, що поставив собі за завдання ширити тверезість на селі і в місті.

Одним з наймаркантніших прикмет коопер. руху є умова абсолютно чесної торговельної господарки. Все те не є новістю у кооперативному світі, це є річі загальновідомі. Так на пр. у малих сільських кредитових кооперативах не може ніхто скористати із кредиту, доки не здобуде опінії людини гідної довіря.

Високі ціни у сіль.-госп. кооперативах можуть лише тому удержатися, бо кооператива ґарантує за якість товару. У міських кооперативах, де консументи гуртуються в ціли обниження цін у своїх склепах, нема нагоди до обману, тому, що покупці і власники підприємства це ті самі особи і ніхто нічого не заробивби

при такому обманстві. Чесність діє безпосередно своєрідною атмосферою, яку витворює, а кооперативне діловодство підсилює те, що ми звикли звати кооперативним духом. Він полягає на свідомости, що люди є братами; під впливом тієї свідомости завмирає охота вчинити кривду свойому сусідові. Хитрість та ошуканство є до тої міри чужі кооперативному духові, що він може себе вважати забезпеченим від тої небезпеки.

Самостійність, відвага, та самопошана є наслідком браку довгів як також матеріяльного добробуту, ощадности і тверезости. Джерелом тої міці є саме участь у сильній спілці. При відвідуванні одної громади завважили американські делеґати, що кооператора можна відріжнити вже по його свобідній та незалежній поведінці.

Вище сказане вияснює могучий вплив кооперації на розвій демократичного духа. Зрештою в добі свого народження кооп. рух був по своїй суті демократичний. Це було доказом, що демократична засада в цілости може бути зреалізована у орґанізації господарського життя.

Щоби закріпити у господарському житті ідею демократії, мусять кооперативні підприємства поборювати усякі капіталістичні орґанізації, тому що при них зиск не попадає у руки загалу, тільки одиниць. Народи старих держав дуже добре відчули, що зосередження великої власности у нечисленних руках загрожує добробутові загалу. І якраз у кооперації визнали вони ту силу, що зможе запобігти тій небезпеці. Є сумнівне, чи капіталістичні трести та картелі потраплять провадити свої інтереси так ощадно, як кооперативи. В порівнанні до трестів управителі та директори у кооперативах одержують платні менші, та зате нижчі працівники дістають вищі винагороди.

Через те кооперативне підприємство втішається прихильністю усіх затруднених в ньому, що рідко стрічається у трестах чи картелях. Особисте заінтересування службовика у ході підприємства, збільшує його продуктивність, а ліпше виконана ним праця вирівнує виплату вищої нагороди. Там, де кооперативний рух вже довго існує, ледви чи виринуть труднощі у адміністрації грішми. Анґлійські кооперативи мають надмір капіталу. Де рух є добре уґрунтований, там тяжко припустити щоби трести могли з ним успішно конкурувати. Бо коли мається до вибору дві орґанізації, одну, яка свій дохід ділить поміж членів, і другу, якої доходів навіть контролювати не можна, то нема сумніву в яку сторону звернуться симпатії населення. А це саме вирішить долю тих змагань. Виховне значіння кооперативної системи полягає на тому, що її службовики мають живе заінтересовання суспільними справами. У них є стремління проявити себе через участь у вирішуванні справ. Можна сміло сказати, що 70% кооператорів є здібні до політичного поступу.

Кооперація стає наймогутнішим чинником, що сприяє поширенню демократії у політиці. Між кооператорами є найменше підстав до взаїмного недовіря. Вони є призвичаєні трактувати людей як братів і признавати спільність інтересів. Коли ще до того

додамо поступаючий розвій, ширший духовий кругозір та велике культурне та політичне значіння, що його здобула кооперація завдяки своїй невтральности, то мусимо признати, що й вузли, які люди на землі добровільно завязують, будуть кріпшати у такій мірі, як кооперативний рух поширюватиметься на землі.

Практика кооп. руху виказує, що впровадження дійсної етики у торговельні прінціпи ділає корисно не лише на підприємство, але й на характер затруднених у ньому людей.

Само собою, що здорові засади господарської справедливости одушевлюють і самих учасників кооп. руху. На тій основі працівники кооперативних установ чуються вдоволеними, люблять своє заняття і живуть погідно.

Велике число осіб затруднених у тому русі, яким залежить на успішному його розвиткові, поносить зі своєї сторони великі жертви не лише часом, але й грішми. Є люди, які мимо того, що провадять підприємства з 30—50 міліоновим оборотом в рік, одержують платню, що не перевищає 1500—2000 $ річно.

Було вище сказано, що у многих кооперат. підприємствах духовенство відіграє велику ролю. Відноситься це головно до перших етапів того руху, отже до часу, коли він потребує ще помочі. Підпора кооперативному рухові зі сторони церкви є льоґічним наслідком характеру того руху. Кооперативний рух іменно переводить у чин богато ідеалів, які голосить також церква. Тимто може користати з участи та досвіду чесних та безінтересовних провідників церкви.

II.

Досліди представників американської церкви обмежилися до західньої Европи. Цікаво одначе було би довідатися, який вплив мала кооперація у східній Европі, отже в Росії перед світовою війною. Деякі дані про це вибираємо із книжки Меркулова: „Проблєми кооперативного руху в Росії", що появилася 1918 р. у Петербурзі. Так на пр.: вплив кредитової кооперації в пермській ґубернії був чималий.

Крім обовязкової помочі для населення у заспокоєнні найконечніших потреб, поклали кредитові кооперативи ще великі заслугу, розбиваючи тяжку атмосферу гнету, визиску, обману та ненависти. Крім того внесли вони промінь освіти та справедливости, іскру ініціятиви й самостійности, почуття певности себе і своєї людської гідности, людських прав та обовязків. Через її могутній вплив здобула кооперативна діяльність душі населення, зблизила їх зі собою і піднесла під духовим, моральним та матеріяльним оглядом, так, що трудно було населенню уявити собі життя без кооперації.

Одним із головних завдань, що стало щоденним питанням перед російською кооперацією, була боротьба з піянством та освіта населення, за посередництвом відчитів, курсів, шкіл та кооперативних видавництв.

Як ріжноманітною була культурна діяльність кооперації у б. Росії перед війною, свідчить примір Кубанського Союзу Кредито-

вих Кооператив: 1913 р. обернено на сільсько-госп. освіту 15237 рублів, на основування станиць очистки зерна та молотілень 10922 р., на лікарську поміч 14991 р., на охорону перед вогнем 500 р., на уладження пошт 150 р. Що до сум виданих виключно на освітні ціли, то вони слідуючі: на кооперативні школи в Кубан. окрузі 1646 р., на кооп. бібліотеки 2802 р., на передплату кооп. видань 4206 р., поодинокі кооперативи жертвували на Кооперативний Інститут 440 р., а на Кооперативний Музей 15 р. Окрім того 2917 р. видано на школи, іменно на підмоги, стипендії, прогульки учеників і т. д. В рамах одної кредит. кооперативи того союзу існувала школа на 100 осіб, при чому сама кооператива була приміщена у підвалі власного будинку, а горішні приміщення були у розпорядженні школи.

Російська кооперація інтересувалась крім цього і будовою нар. домів. В пермській ґубернії допомогла їм у тих стремліннях сама ґуберніяльна самоуправа (земство). В Ірбітському повіті тої самої ґубернії взяли участь у будованні домів усі громадські уряди. Там громадські ради ухвалили на будову народ. домів по 10 коп. від особи, що творило разом суму 400 р. До того додала споживча кооператива 80 р., кредитова постановила обтягати 1% від кожного рубля позички, а сіль.-госп. кооперативи обложили своїх членів добровільним податком 1 рубля від особи.

Ми навели дані з книжки Меркулова. Звернемося тепер до статті К. Храневича. Стаття ця п. н. „Кооперація як пробоєвик сільської культури" появилася у американському часописі „Пробудження" у жовтні 1937 р. К. Храневич був до війни інспектором і ревізором кооператив та обїздив в тій ролі цілу европейську Росію. Він оповідає, що кооперативи відразу на перших Загальних Зборах, при поділі доходу, призначали велику суму на передплату часописів та набуття книжок. Разом із розвитком товариства зростала і тота сума, так, що по збудованню власного будинку, що мало місце звичайно у 5 році існування товариства, функціонувала й бібліотека як постійне побічне підприємство, засилюване кождорічною підмогою.

У річниках кооперативного руху стрічаємо слідуюче, що говорить само за себе. Споживча кооператива в Оші серед лісів Олонецької ґубернії рішила на Заг. Зборах одноголосно, цілу надвишку жертвували на уфундування бібліотеки. Треба зазначити, що члени тої кооперативи це люди майже неграмотні.

Російське село почало болюче відчувати свою відрізаність від решти світу. І тут забажала кооперація наладнати звязок бодай за посередництвом почти. Створено приписи про надавання та відбір почтових посилок, почався живий кореспонденційний рух. Коли цю „почту" затвердив Центральний Комітет для справ дрібного кредиту при міністерстві, то легко було одержати дозвіл від дирекції почт і телеґрафів на провадження звичайних почтових операцій, аж до відбору поручених посилок включно. В той спосіб почала свою діяльність кооперативна почта, що звязувала далекі закутини краю між собою та із залізничими станицями.

Бувало іноді, що кооперативи займалися освітленням села. Це можемо сьогодні бачити у Болгарії, де многі народні банки побудували електрівні для освітлення села й міста. К. Храневич оповідає про один такий випадок у Росії: „Я зближався — пише він — одного пізного осінного вечора до села Насташки у київській ґубернії. Вже з віддалі 10 км. було видно по середині кооперативного двора світло ацетиленової лямпи, яка була завішена на вершку високої щогли. Цей ясний пункт на небі звертав на себе увагу здалека, тому що посілість була положена на горбку".

Вистарчають тут наведені приміри добродійного впливу кооперації на матеріяльний й моральний стан членів, щоби переконати про великі користи тієї орґанізації. **В. Тотоміанц**

(перекл. І. Л.).

ПРОБЛЄМИ ОРҐАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ

Потреба раціонального керівництва

Коли приступаємо до орґанізації промислових чи торговельних станиць, то не можемо перейти до денного порядку над справою орґанізації яко такої, а в цьому і керівництва. Мусимо бути свідомі того, що **не лише капітал і праця** творить підприємство, але і **орґанізація** цілого апарату, який є потрібний для осягання наміченої цілі, саме орґанізація закупу сирівця, його перерібки і збуту. Річ зрозуміла, що повищі функції мають місце в кожному підприємстві, але в переважаючій части підприємств спосіб їх виконування не є опертий на новочасних методах, які в формі писаних інструкцій докладно начеркують компетенції і функції навіть найменшої комірки підприємства.

Не буду тут згадувати про засади і методи наукової (раціональної) орґанізації, бо це не є предметом нинішнього реферату. Вистарчить лише згадати, що **наукова (раціональна) орґанізація це є система діяльности, оперта на певних згори, науковими методами опрацьованих взірцях.**

Добра орґанізація хоронить підприємство від марнотравства і підносить його рентовність. При злій орґанізації мимо великого накладу капіталу, праці можемо не осягнути бажаного висліду, бо як каже другий побіч Тайльора дослідник раціональних метод праці **Емерзон** — „праця напружена і праця видайна це протилежні поняття. Працювати з напруженням, значить зуживати більше зусилля, а працювати видайно значить осягнути ціль при помочі малого зусилля". З цего виходить, що великий наклад праці при малім висліді є її марнотравством. Нарід видайний суперничає з успіхом з іншими народами і поступає вперед, підчас

коли непродукційний нарід паде і повільно, але невмолимо тратить ґрунт під ногами.

Цілею отже **наукової орґанізації**, якої засади диктує нам попросту здоровий розум, **є осягнути найбільші користи при найменшім накладі праці, часу і коштів.** Тому з засадами новочасної орґанізації повинні запізнатися керівники підприємств і повільно, етапами впроваджувати їх на своїх теренах.

Знаний французький адміністратор **Файоль** усталив 6 ґруп чинностей, які складаються на ведення кожного підприємства, а іменно чинности:

1. технічні
2. торговельні
3. фінансові
4. обезпеченеві
5. обрахункові
6. адміністраційні

Застановляючися над поодинокими чинностями, належить ствердити, що чинностям технічним признають у фабриках неслушно перше місце, переходячи до денного порядку над іншими підставовими, часто важнішими функціями, як закуп сирівцю, збут і рахівництво. Функції торговельні зовсім не уступають вагою функціям технічним. Фінансові чинности зміряють до зібрання відповідних капіталів, а обезпеченеві запевнюють підприємству безпеку, а службовикам потрібний спокій і розвагу. Обрахункові чинности (книговодство, статистика, калькуляція і буджет) зміряють до докладного представлення діяльности і стану підприємства. **Добре, ясне, нескомпліковане рахівництво є могучим помічником керівництва.** Мушу при цій спосібности підчеркнути, що часто уважають, що застосування відбиткової техніки в книговодстві є вже ознакою новочасної орґанізації книговодства. Є це з ґрунту фальшивий погляд, бо не техніка рішає про вартість книговодства, а лиш його здібність давати керівництву в кожній хвилі всі потрібні дані відносно діяльности підприємства. Мушу однак підчеркнути, що й саме книговодство не може бути єдиним інструментом-бусолею в руках керівництва. Коли стрічаємося з заввагами керівників, що книговодство це конечне зло, що з нього нема жадної користи при керуванні, то вони мають слушність, бо завданням книговодства є лише: показувати стан майна і капітал підприємства, виявляти їх кожну зміну і вкінці виказати вислід діяльности за певний протяг часу. Цю службу, і лише цю, сповняє книговодство без огляду на ріжні методи і техніку контування, аж до новочасних відбиткових метод включно. Ці дані однак не можуть бути засобом керування, бо всі інформації книговодства стверджують, що так є, але не говорять чи стан цей є добрий чи злий, бо не маємо даних, як повинно бути, не маємо взірця діяльности, відхилення від якого відразу алярмувало б, що діється інакше, як було передбачено. Взірцем цим, як **повинно** бути, є бюджет; в ньому усталюємо на підставі даних з книговодства дороги нашої діяльности на з гори означений час. Мусимо отже ствердити, що **лише бюджет**

і його контроля, якою є книговодство, може бути підставою раціональної господарки, бусолею діяльности керівництва.

Всі попередні чинности обіймали лише якусь частину підприємства. Опрацювання загального пляну праці належить до чинности адміністраційної (керівництво). **Завданням адміністрації,** — каже Файоль, є: **передбачувати, орґанізувати, кермувати, координувати і контролювати.**

П е р е д б а ч у в а т и значить вичути будучність і начеркнути плян діяльности;

к е р м у в а т и (приказувати) значить дбати, щоби праця службовиків відбувалася в відповідних умовах, в відповідний спосіб і в відповіднім напрямі;

о р ґ а н і з у в а т и значить творити матеріяльний і соціяльний орґанізм підприємства.

к о о р д и н у в а т и значить лучити, споювати і гармонізувати всі чинности і зусилля.

к о н т р о л ю в а т и значить пильнувати, щоби все відбувалося згідно з усталеними нормами-взірцями і видаваними приказами. Контролю таку не можна ідентифікувати зі знаною нам загально формальною контролею, яка полягає на чисто формальнім ствердженню згідности контувань з документами, але не контролює діяльности господарської, а це власне і повинно бути головним завданням контролі.

При цій спосібности належить підчеркнути, що погляд який покутував довгі часи, що керівником прим., хемічної фабрики мусить бути інженер-хемік, фабрики залізних виробів — інженер-металюрґ і т. д. на щастя і слушно уступив поглядові, що **добре провадити підприємство потрапить лише добрий адміністратор,** який не мусить бути конче фахівцем в цій ділянці. Не потреба нам шукати далеко за потвердженням правильности цього становища. Возьмім напр., діяльність і стан наших деяких інституцій, на чолі яких стоять може добрі фахівці, але напевно гірші адміністратори. Отже окрім фахового керівництва, закупу, продукції і збуту, мусимо при орґанізуванню більшого підприємства підшукати фахового а д м і н і с т р а т о р а - керівника, який мусить мати відповідні здібности і знання з ділянки новочасних метод орґанізації. Файоль подає цікаву табелю потрібних кваліфікацій поодиноких родів службовиків.

Технічних здібностей у відношенню до инших він повинен мати:

директор	15%	керівник варстату	45%
начальник відділу	30%	майстер	60%
керівник ділу	330%	робітник	85%

Річ зрозуміла, що в меншім підприємстві, з меншим поділом праці, здібности технічні мусять бути відповідно вищі.

Якщо ходить о здібности директора (керівника) то повинен він мати здібности:

адміністрацийних	40%	рахівництва	10%
торговельних	15%	технічних	15%
фінансових	10%		
обезпеченевих	10%	разом	100%

Ведення підприємства в нинішних часах є о много складніше як перед війною, в часі устабілізованої господарки. Нині, коли на господарство чигають ріжні несподіванки, керівництво мусить цілий час без перерви держати руку на пульсі підприємства, мусить відчувати і передбачувати зближаючіся зміни, щоби відповідно до них приготовитися.

Коли говоримо про керівництво (під керівником розумію завсіди начального директора), то для насвітлення, яку важну ролю (відємну згл. додатну, залежну від кваліфікаций) — може відограти в підприємстві його керівник, передам висліди праці комісії американських інженерів під проводом Гувера, які досліджували причини страт в американських підприємствах, подаючи рівночасно джерела тих страт і відповідальність за них.

Вони ствердили, що **страти в промислі повстають головно з причини перестарілих орґанізацийних метод.** Ствердили, що прим у фабриці мужеських убрань страти лише з причини браку контролі продукції виносять **40%** коштів, що в грошах виносило понад 200 (двіста) мілюнів долярів річно. Якщо ходить про всі страти при фабрикації мужеських убрань, то вони виносять аж **63.78%** всіх коштів (!!), при чім відповідальність за ці страти поносять:

адміністрація (керівник)	75%	(!!)
робітники	16%	
зовнішні причини всего	9%	
разом	100%	

Подають вони страти і в инших підприємствах, які то страти виносять у:

будівельних	53.00%	коштів, з яких адміністрація завинила	65%
ґрафічних	57.61%	" " " " "	63%
взуттєвих	50.93%	" " " " "	73%
металюрґічних	28.66%	" " " " "	81%
текстильних	49.20%	" " " " "	50%

Суму страт в наслідок марнотратства в промислі, за які головно відповідає нефахове керівництво, обчислено на около 250 мілюнів долярів денно!

Це все в американськім промислі, який має марку добре зорґанізоавного.

Не має сумніву, що і в нас є марнотратство і то мабуть ще в більшому проценті як там. Одже добрий адміністратор-керівник, працюючий після пляну (бюджету) і контролюючи його при помочи належито зорґанізованого рахівництва, дає повну ґарантію розвою підприємства і можна бути певним, що жадні бурі не будуть в стані його повалити.

Мусимо про те памятати, що нам треба добрих адміністраторів-купців, бо як каже Мінопрійо в своїй праці „Die Weltbildung des Kaufmans" — купувати і продавати це не вичерпує цілої купецької діяльности. Купець не може задоволятися тим що є, але повинен на підставі свойого знання про господарське життя пізнавати можність розподілювання продуктів у властивому часі, студіювати товаровий ринок в напрямі можливостей збуту, провірювати потреби консументів, а тим самим впливати на продукцію, щоби числилася з потребами ринку і не продукувати без його узгляднення".

Мимоволі пригадується мені вислів економіста проф. Люлька на однім з викладів, що недавню господарську крізу можна без пересади назвати інженерською, бо власне інженери, використовуючи догідну конюнктуру, спроваджували і монтували найновіші машини з великою силою продукції, а продукуючи без огляду на ринок, завалили маґазини товарами, яких потім не могли збути і спричинили заломання підприємства. А це все в наслідок мильного погляду інженерів, що вони є найважнішим чинником в підприємстві, бо треба памятати, що продукується не для самої продукції — а для збуту, який треба вміти зорґанізувати і завсіди продукція повинна бути залежна від збуту отже від чинника адміністраційно-торговельного, а не технічного.

На жаль, не всі розуміють і оцінюють новочасні методи керівництва. Бояться всяких змін і праці, яка з цими змінами їм припалаб, і годяться з безвладним ходом справ, приписуючи часто конюнктуральний розвій підприємства собі самому, за те в разі його занепаду звалюють його вину виключно на злу конюнктуру або на персонал. Колиж направду якесь підприємство розвивається завдяки вмілому керівництву, то кажуть, що воно має щастя. Так, має щастя... до керівництва. Фахове керівництво потрафить навіть в часі злої конюнктури оборонити підприємство від катастрофи, бо воно веде підприємство, а не як то в більшости буває, підприємство його. При біжучому аналізуванні господарки і при контролюванні виконування наміченої діяльности підприємства, всякі недотягнення, всякі відхилення дадуться у властивому часі зауважити і направити. Керівник, який м. ин. цих праць не виконує, не є керівником.

Мимоволі насувається мені на думку наше рільництво і хвальна діяльність Т-ва „Сільський Господар" з цілою сіттю орґанізаторів-аґрономів в напрямі піднесення рільничої господарки а тим самим і піднесення її рентовности.

Наша торговля і промисл ставлять перші кроки. Часто-густо господарка в них примітивна крамарська так, як примітивною була у нас і господарка рільна. Що та господарка вже піднеслася, завдячуємо „С. Господареві" і цілій кадрі інструкторів-аґрономів. Отже попри кадру інструкторів-рільників мусимо створити кадру інструкторів-купців, які б контролювали і усправнювали орґанізацію наших підприємств і підносили їх рентовність*). Мусимо однак при цім памятати, що справа фахового керівництва це не лише справа купецька. Це в високім степені, спеціяльно у нас і в теперішних обставинах, справа суспільна. Не фахове керівництво обнижує рентовність підприємства, а це з конечности потягає за собою низькі платні службовиків, низьку консумцію, малий попит на товари, обниження продукції, редукцію працівників і т. д. Подивляють нас сусіди, подивляють розвій нашої кооперації, ставлять нас навіть за взір, дошукуються у нас німецьких а навіть... большевицьких капіталів, бо не знають, що це все, що у нас на цьому полі діється, це вислід жертвенної праці армії службовиків. Коли візьмемо платні службовиків, то працю їх не можна інакше назвати, як жертвою для нашого господарського відродження. Треба однак добре застановитися, чи жертва ця є конечна, чи не можна її оминути через осунення марнотравства, що пливе з нефахового керівництва. Усунення марнотравства піднесе автоматично рентовність підприємства, уможливить краще винагородження праці і обниження цін, що знова вплине на підвищеня життєвої стопи і більший круг покупців, а це зова піднесе продукцію і запотребування працівників і т. д. Не треба бути економістом, щоби це зрозуміти. **Підвишка платень і обнижка цін, це, як каже Форд, найкращий і найдоцільніший лік на всякі кризи.** І так як „Сільський Господар"взяв на себе обовязок піднести рентовність рільництва, так „Р.С.У.К." і „С.У.К.І.П." повинні взяти на себе національний обовязок орґанізації і піднесення рентовности наших торговельних і промислових станиць. Формальна контроля завдання цього не виконає. Здаємо собі справу, що таких орґанізаторів „з рукава" не витрясемо, що підготовлення їх до цеї відповідальної праці потриває якийсь час, але ми вже тепер повинні підготовляти ґрунт, створюючи відповідну атмосферу до праці, вже тепер повинні ми запізнатися з методами раціональної орґанізації праці й керівництва (є прецінь з цеї ділянки обширна література), спостерігати блуди, які напевно наповнюємо і їх постепенно усувати.

Іван Коцур.

---

*) Кооперація таких інструкторів вже має в особах ревізорів та кооп. інструкторів. — **Редакція.**

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

„Господарські завдання Польщі під сучасну пору“

(Реферат проф. Ст. Ґрабского у Львові, 2. XII. 1938).

Польща, втиснена між двох могутніх сусідів з відвічними імперіялістичними тенденціями, може втриматися тільки як „Польска моцарствова“.

Не всі здають собі справу з цього, що могутньости держави не можна будувати на нужді народу, а під оглядом національного багатства Польща стоїть поміж европейськими державами майже на самому кінці і випереджує під тим оглядом тільки Болгарію й Литву. Польща, як одиниця міжнародньої політики, болюче відчула цей факт, що її представник не брав участи в мінхенській чи віденській конференції, де рішали про долю середньої Европи

Рівнож на випадок війни не вистане мати узброєну армію і призбирані засоби воєнних матеріялів. Для цього потрібно мати великанську металюрґічну і хемічну продукцію, відповідну скільність комунікаційних середників. Дальше, треба памятати, що навіть нарід найкраще до війни матеріяльно підготований, не виграє її, якщо буде в світі відокремлений, якщо буде для світа байдужий. Коли нарід хоче, щоби йому другі помагали, не може бути тільки споживачем загально-людської цивілізації, але мусить дещо і від себе до неї доложити. Але щоби бути цивілізаційно творчим — для цього є конечний певний стан добробуту.

В Льондоні є 1% однокімнатних, 88% 4-кімнатних мешкань, в Копенгазі є 29% 4-кімнатних, але за те 63% 2- і 3- кімнатних мешкань, а в Варшаві є 16% 4-кімнатних і тільки 40% 2- і 3-кімнатних мешкань.

В Польщі около 60% родин жиє в однокімнатних мешканях. Маючи це на увазі, треба здати собі з цього справу, що інтелектуальне життя і цивілізація не можуть в таких обставинах розвиватися.

Довгі роки голошено засаду, що сила Польщі в тому, що її народнє господарство переходить лекше від інших держав крізу, а за найбільшу економічну правду в екон. публіцистиці уважали рівнання в діл, а не в гору. Кожний потрапить не їсти, як не стає що, і Польща дорого заплатила за обмеження консумції свойого громадянства, бо коли в 1930 році було 540.000 природнього приросту людности, то в 1937. було вже тільки 370.000. В 1930. р. природний приріст людности Польщі в абсолютних цифрах був більший від приросту в Німеччині, — а в 1937. р. Польща лишилася далеко позаду Німеччини. Цього факту не можна собі легковажити з огляду на його значіння для оборони держави.

Від кількох років можна запримітити зворот в екон. публіцистиці і в політиці уряду. На місце давнього рівнання в діл, прийшло загальне бажання посунути госп. життя в гору. Звертають увагу на те, що конюнктура вже сильно поправилася. Бюро дослідів конюнктури заявляє, що співчинник продукції виносить 120, а не 85, як це подає „Малий стат. річник".

Годі тут входити в подробиці обчислень, але здається, що ближче правди є таки Малий стат. річник.

Скількість занятих в промислі в 1937. є ще далеко менша як в 1929. році. Перед господ. крізою в 1929. році в великім промислі було занятих 858.000, а в 1937. р. 755.000. При цьому треба узглядити, приріст населення за 9 років і те, що інші держави вже давно полишили за собою свій співчинник продукції з 1929. р.

Тут виринає питання, чому Польща по 20 роках незалежности не має того добробуту, який був на тих землях в 1913. р. Ба, що більше, від самого початку відзискання політичної незалежности, платить за це **постійним зменшуванням суспільного доходу.**

Цією трагічною силою, яка спихала господарське життя в діл були зміни, які зайшли в міжнародніх господарських відносинах. Перед війною характеристичною рисою госп. життя була далеко посунена госп. співпраця всіх народів. Багаті народи збагачувалися і помагали бідним доходити до багатства, бо знали, що добрим ринком збуту для виробів їхньої продукції можуть бути тільки заможні суспільства. Майже цілий промисл в Лодзі, Варшаві, Ченстохові, Бялій, Бєльську і т. д. повстав при помочі чужих капіталів. Високо упромисловлені країни притягали до себе робітників з переважно рільничих країв. Що року великі маси селянства еміґрували до Злучених Держав Півн. Америки, Франції, Німеччини.

Гроші зароблені на еміґрації причинилися до піднесення госп. добробуту села і його життєвої стопи.

Але по закінченню світової війни зникла міжнародня госп. співпраця; Злучені Держави Півн. Америки замкнули свої границі для еміґрації, а за цим прикладом мусіли піти й інші народи.

Польща, як новий політичний твір, опинилася, з огляду на довголітній брак політичної самостійности в тяжкім господарськім положенню. Відпали дотеперішні ринки збуту, а в парі з тим припинився приплив заграничних капіталів. Перед керманичами польського господарського життя стануло питання, як власними силами виживити природний приріст людности. В останніх роках польське господ. життя дещо зближається до цього, але мимо великих публичних робіт не можна в цілости зліквідувати безробіття.

В 1936. р. було занятих у великім і середнім промислі 668.000 осіб, в 1937. р. 755.000 — отже протягом одного року затруднено нових 87.000 осіб. Позатим в ремеслі і дрібнім промислі разом з халупництвом було занятих 750 тис. робітників, в торговлі около

250 тис. а в публичних роботах 130.000. Тільки при помочі великих публичних робіт можна дати заняття цілому природному приростові, маючи також на увазі, що протягом р. р. 1929—1937. прибуло 1.5 міл. безробітних.

В рільництві не можна побільшити числа затруднених, бо село і так вже має великий надмір рук, здібних до праці. На північ від Піренеїв і Альп, Польща має найменше землі, яка припадає на голову селянського населення.

У Франції в р. р. 1850—1910. скількість людности, працюючої в рільництві не побільшилася, але число занятих в промислі й торгівлі подвоїлося. Це означає, що природний приріст людности протягом цих 60. років відходив правильно до міст, до торговлі і промислу.

Тому завданням польського господарського життя є дати заняття приростові людности в промислі й торговлі і забрати з села надмір, непотрібного там населення. „Бо здаємо собі справу з цього — говорив дальше прелєґент — що польський народ в 60 проц. складається з селянської людности. Був час, коли ми були шляхоцьким народом. Нині та верства не відограє майже ніякої ролі в економічнім життю. Вона має тільки 20% управної землі, яка і так з року на рік меншає. Ми стаємося щораз більше хлопським і дрібноміщанським народом. Тому не можна говорити про господарський і цивілізаційний поступ польського народу без матеріяльного піднесення польського селянства, польської хлопської маси".

Тому другим великим завданням польського народнього господарства є запевнити польському селові господарську самостійність і конечні умовини культурного життя. Для поправи госп. стану села можна зужити більше як половину великої земельної власности, себто около 2.5 міл. га. І „коли будемо цю річ консеквентно перепроваджувати, можемо запевнити 80% польських хлопів, але тільки польських, 8—10% морґові господарства (поза сильно упромисловленими районами).

У Франції чи Швайцарії 4—5 морґові господарства не є карловатими, вони творять сильну підставу екзистенції селянської родини. Щоби це осягнути, треба дуже багато змінити в житті польського села. В низьких курних хатах, де часто люди живуть поруч домашніх тварин, культура розвиватися не може. Тут і там можна стрінути серед тих нужденних хат направду гарні доми, подібні до тих, які ще тому 50 років були мешкальними домами власників малих фільварків. Треба старатися, щоби цей дім стався загальним типом, щоби кожна селянська година жила в такім домі. Тоді щойно може зродитися в селянській верстві оптимізм і віра в кращу майбутність. Щоби це осягнути, треба в першій мірі піднести видайність селянських господарств. В Польщі пересічна видайність пшениці з 1 га виносить 10 сотн., в Чехії 16 сотн., а в Го-

ляндії 18 сотн. Пулавський іститут твердить у своїх описах карлуватих господарств, що клімат польських земель дозволяє осягнути в карловатім господарстві навіть 20 сотн. з 1 га. Але до цього є потрібні передовсім великі меліорації, а Польща має найменше відводнених сіножатей, найменше господарських забудовань в порівнянні з іншими зах.-европейськими народами.

„Ми є в тім положенні — говорив прелеґент — що маємо направду рільничу самовистарчальність; в добрих роках експортуємо збіжжя, а в злих імпортуємо, але часто буває, що в осени дешево експортуємо, а на весну дорого імпортуємо. Ми є самовистарчальні; продукуємо скільки є потрібно для нашого життя, а мимо того ціна рільних продуктів укладається в залежності від збору збіжжя в Арґентині чи Канаді, а наш рільник залежить від біржевих спекуляцій в Ню-Йорку чи Чікаґо".

Західно-европейські народи дбайливо опікуються своїм рільництвом. Французький селянин дістає за пшеницю або муку два рази стільки, що коштує арґентинська пшениця, зглядно мука.

Нефаховий міський робітник не працює за меншу винагороду як 3 зл і він уважає, що це йому належиться. Сільський робітник працює за денною заплатою від 0.80—1.50 зл, а обчислення перепроваджені пулавським інститутом виказують, що селянин, працюючи від ранку до ночі у своїм власнім господарстві, заробляє 40—50 ґрошів денно.

Чому той хлопський робітник має бути гірше оплачуваний від міського робітника?

Очевидно, це є спадщиною тих часів, коли селянин був кріпаком, а робітник вільним цеховим майстром, зглядно челядником. Велика свобода по містах і неволя по селах спричинила ріжницю в вартости праці міського і сільського робітників. Час вже, щоби та ріжниця перестала існувати.

„Тому одним з начальних завдань господарської політики є, побіч створення такого приросту промислу, що забирав би цілий приріст людности, запевнити дійсну господарську самостійність селянській масі, себто запевнити таку ціну за рільні продукти і створити такі рільні інвестиції, щоби 8—10 морґів могли дати хлопській родині утримання і можливість культурного життя".

Щоби протягом найближчих 15 років зрівнатися під оглядом суми господ. інвестицій, меліорацій, скількість колових доріг, скількости електричної енерґії, вигляду мешкальних і господарських будинків села з краями середньої і західньої Европи, є конечна тісна і добре поставлена співпраця громадянства і держави.

Подав **Я. Щ.**

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ

З досягнень польського етатизму

Державні автобуси.

1. VI. 1934 польські державні залізниці взялися до автобусового підприємства. Нині управа П. З. експльоатує 40 авт ліній, довжини кругло 3.000 км. З того ледве 20% це нові лінії, 80% це лінії, на яких працювали дотепер приватні підприємства. Усуваючи їх, державні підприємства зробили себе відразу монополістами, себто дістали надзвичайно догідні умовини праці. До того ще державні залізниці взагалі не платять податків; цей привілей розтягнено автоматично також на автобуси.

Самоходи закупила управа держ. залізниць у Польських Інж. Заведеннях по дуже високих цінах; до того був цей табор у 40% уживаний та вимагав доброго ремонту. За направу побирають П. І. З. дуже високі оплати. Куплені типи самоходів не практичні на польські дороги та вимагають багато топлива.

Одно приватне автобусове підприємство, що вживає того самого типу самоходів „Урзус", що ПКП, зробило порівнання своїх коштів експьоатації з коштами ПКП. З порівнання виходить, що на 100 проїханих кільометрів видатки були у 1936 році такі:

в приватному підприємстві	84,20 зл.
в ПКП.	82,95 зл.

Одначе між видатками приватної фірми є зл. 4.10 податків, а на Фонд Доріг заплачено 5,12, тоді як автобусові підприємства ПКП. платили всього 2,61. Значить, видатки приватного підприємства були би на 5,44 менші, якби воно було зрівнане з державним, що до податкових тягарів.

Не будучи відокремлене від залізниць, користає з безплатного перевозу залізницями потрібних йому матеріялів і працівників, має приміщення в будинках залізниць, користується держ. телєфонами і телеґрафом.

Автобусове підприємство ПКП не переводить амортизаційних відписів. Мимо тих всіх вигід і привілеїв находиться під господарським оглядом у скрутному становищі.

Іванова Долина.

Від кількох літ польський етатизм реклямує як свою спеціяльну заслугу урухомлення експльоатації волинського ґраніту, зокрема в районі північної Кремянеччини (Іванова Долина), та другого осередка — Зачнанська на Келєччині. В Івановій Долині заанґажовано 5,697.000 зл., в Зачнанську понад 2 міліони. Оба каменоломи не платять податків від нерухомостей, комунальних

додатків та дорогових оплат. Промисловий податок платять лише при доставах для приватних відборців. Не платять доходового податку, ані Фонду Праці. Свідоцтва промислові викуповують нижчих категорій, як анальоґічні приватні підприємства. Власником Іванової Долини є управа державних лісів; за експльоатацію каменя, каменоломи платять по 7 сот. від тонни, тоді як нормально платиться за тону 30—40 сотиків. Від 1934 року не платять поштових оплат, користають з кредиту за перевіз залізницею і т. д.

Хтось би думав, що Іванову Долину урухомлено тому, бо існуючі приватні каменоломи не давали досить каменя. Отже так не було. Доказ: у 1935 році замкнено приватні каменоломи в Клесові тільки тому, бо відпали замовлення державних залізниць, які по наказу управа залізниць спрямувала до Іванової Долини.

З всього видно, що ходило тут не про якісь господарські мотиви, а інші. Чомусь треба було приспішити експльоатацію каменя на Волині — хочби навіть цей інтерес коштував державу більше, як купно каменя в приватних підприємців.

Справа перерібки льну і конопель.

Пропаґанда, ведена під натиском головно державних чинників, за використовуванням краєвих текстильних сирівців, дала дотепер ненайкращі висліди. Приватний промисл не легко було спонукати до нових інвестицій, яких вимагає перерібка льону і конопель на матерії. Як відомо, питання котонізації краєвого прядива, цебто його наподоблення виглядом, довгістю волокон, їх тонкістю і мягкістю до бавовни — доволі трудне для технічної розвязки. В цьому напрямі техніка зробила вже доволі багато, хоч ще не все. Перерібка льону й конопель на „котоніну" здорожує сирівець і це одна з поважних перешкод для скорого поширення котонізації.

Дотепер промисл заінвестував для котонізації всього 2 міліони злотих, значить дуже мало до нового діла. Тканей з котоніни продано дотепер коло 20 міл. метрів. Ткані ці не є чисто льняні чи конопляні; це є мішанина з бавовною, при чому на бавовну припадає 70%, а 30% на лен або коноплі.

В Польщі загально переробляли до тепер річно коло 78.000 тон бавовни; якби цілий промисл перейшов на котоніну, то вигляди зужиття краєвого сирівця крутилися б коло цифри 23.000 тон річно. Тому, що при перерібці льону й конопель є 50% відпадку, отже запотребування цих двох сирівців винесло би коло 50.000 тон річно.

25. червня 1938. р. міністерство промислу й торговлі видало розпорядок про примусову домішку льону й конопель у текстильному виробництві. Від січня 1939 року промисл має переробити щомісяця 400 тон котоніни. За рік це повинно дати 4.800 тон котоніни, або 9.600 тон сирого льну й конопель. Як під-

готовчий час визнано другий піврік 1938 року; протягом того часу промисл мав переробити разом 1.600 тон котоніни.

Промисл був заскочений тим розпорядком і очевидно не міг його виконати. Протягом місяців серпня до жовтня ткацькі фабрики закупили у прядільнях котоніни замість 960 тон котоніни всього 200 тон. Прядільні, що пристособилися до котонізації льону й конопель, мають запас, якого не можуть продати. Міністрство грозить репресіями супроти опірних промисловців.

Круги промисловців боронять себе тим, що така радикальна зміна виробництва не може робитися нагло і після приказу згори, який не числиться з питанням рентовности. І без примусу бавовняний промисл довів до місячної перерібки біля 80 тон котоніни. Після опінії фахівців котоніну можна примінювати лише при продукції грубшої пряжі, до 14 числа включно. Дотеперішня річна продукція цієї пряжі виносить приблизно 10½ тисяч тон. З тої маси біля 3 тис. тон зуживається на т. зв. дрянані вироби, для яких котоніна взагалі не надається, остає отже біля 7,5 тис. тон. 30% з цього дає 2.250 тон річно і таку кількість найбільше може переробити промисл; це дає місячно 190 тон. Що має промисл зробити з накиненими йому додатково ще 210 тонами? Якщо їх не можна буде зужити, то будуть змарновані. Особливе є при тій цілій історії те, що прядільні, що виробляють котоніну, обєдналися у картель, дисконтуючи для себе конюнктуру. **Першим патріотичним вчинком картеля було піднесення ціни котоніни з 1,85 зл. до 2.50 зл. за 1 кґ. Підвишка мала місце зараз потім, як вийшов розпорядок про примусову домішку котоніни.**

Кошти посередництва в обороті сіл.-госп. продуктами

З кругів польського статистичного уряду подають такі інформації:

Відношення цін пшеничного хліба до гуртових цін муки було в 1935 році таке:

В Польщі —	232,6 %
У Франції —	125,1 %
В Чехословаччині —	95,0 %

Ця остання позиція така мала, що аж викликує недовіря. Вона каже, що за 1 кґ хліба пекар дістає менше, як видає за 1 кґ муки. Це можливе тільки при великій конкуренції між пекарями та надзвичайно добрій техніці випіку хліба.

З кожних 100 зл., які платить в Польщі консумент муки та інших перетворів збіжжя, хлібороб-продуцент одержував:

у 1928 р. — 61 %
у 1935 р. — 42 %
у 1936 р. — 55 %.

При бараболі це відношення було:

1928 р. — 40 %
1935 р. — 39 %

При набілі і яйцях:

1928 р. — 71,0 %
1935 р. — 73,7 %
1937 р. — 69,8 %

Як бачимо, відносно найкраще справа стоїть у ділянці молочарства і яйчарство; треба думати, що це заслуга кооперації, яка в тій ділянці зробила вже значні поступи.

Підрахунки робітничих бюджетів дають деяку уяву про дані, яку ця верства платить торговельним посередництвам. З кожних 100 злотих видатків робітничої родини іде в руки торг. посередників 15 злотих (на кошт перерібки збіжжя, на хліб, достави набілу, мяса і т. д.).

Причини, чому торговельне посередництво в Польщі коштує таку велику частину національного доходу, є ріжні. Згадані вище круги статистичного уряду вичисляють: за велику драбину дрібних посередників, за велике їх число (але чи може бути інакше при такій роздрібености хліборобства, як є у Польщі? — Ред. Кооп. Респ.), низький технічний рівень млинарства і пекарництва. При тих методах мелення, які домінують у Польщі 12% зерна розкурюється, відсоток найвищий у світі.

Пекарництво в Польщі консумує для себе цілий надпік, який нормально виносить 34—36%, а при разовому хлібі навіть 42%, але ще й поверх того додатково збільшує кошти перерібки. (К. П., 13. VIII.).

Справа боротьби з торговельним посередництвом в наших відносинах вимагає поважного перестудіювання передовсім існуючого нині стану. Коли першою причиною високих коштів, як нам здається є саме роздріблення продуцентів, то треба передовсім тут ударити. **Чи не можна би заступити численного апарату скупщиків зерна, яєць, худоби, беріг, — безплатним трудом самих дотичних продуцентів, які б свої продукти самі зносили і привозили на місце їх відбору!** Коли найдеться хтось, хто **на таких основах** наладнає збут с. г. продуктів дрібного хлібороба, то він буде винахідником тої системи, за якою йдуть пошуки.

Праці над розбудовою к о о п е р а т и в н о г о збуту с. г. продуктів повинні, на нашу думку, іти в тому передовсім напрямі.

К. Коберський.

Фінансовий плян нового міністра Франції

На засадах господарського лібералізму.

Багато уваги привязав до себе і своїх починів французький міністер скарбу в кабінеті Далядіє — п. Рейно. Кругом його пляну оздоровлення державної господарки розгорілася завзята боротьба, бо плян міністра Рейно вимагав від громадянства великих матеріяльних жертв в користь держави. Отже причин для непопулярности пляну було доволі.

Франція була рідкою країною, що найдовше з усіх не піддавалася крізі, зберігаючи високий стан затруднення та високий рівень життя населення. 1935 рік вже був тяжкий. Невдоволення громадян вилилося у масовім переході на ліво. 1936 рік приносить Франції уряд т. зв. народнього фронту, девалюацію франка і відомі соціяльні реформи, мета яких була: піднесення заробітків при зменшнні годин праці, та збільшенні числа затруднених. 40 годинний тиждень праці дав справді працю многим безробітним, але одночасно ляг важким тягарем на працедавців, збільшуючи їх видатки. Між працедавцями була й держава, як найбільший працедавець. Це збільшило і так значний дефіцит державного бюджету.

Девалюація валюти своєю чергою впливала на збільшення державних витрат, а саме через те, що вслід за девалюацією валюти прийшла звишка усіх цін. (У Франції сталося не так, як в Англії, де девалюація фунта не потягла за собою підвишки цін). Щоби протиділати звищці цін, яка зменшувала закупочну силу народніх мас, уряд Блюма підвищував платні і заробітки, згл. давав згоду на такі домагання професійних орґанізацій. Це знова впливало на розбудову державних видатків. Дійшло врешті до того, що публичні видатки зїдають понад 50% національного доходу (140 міліярдів франків, проти 250 міліярдів нац. доходу). Притім непокриті видатки (дефіцит публичних бюджетів) виносять щороку біля 50 міліярдів франків.

Від довшого часу Франція відчуває відплив капіталів зі своїх банків. Чужинці, ба й свої нерадо купували франки. Були цьому ріжні причини: з одного боку зменшені вигляди на добрі зиски, з другого страх перед новою девалюацією франка. Чимало людей домагається введння девізових обмежень, себто утруднень при вивозі валюти. Хотів того і попередник Рейно у кабінеті Далядієра, п. Маршандо. Одначе премієр спротивився і віддав теку прихильникові старих ліберальних метод, п. Рейно. Далядіє і Рейно згідно думають, що валюту приваблюється з чужини не поліційними риґорами, а противно як найбільшою свободою руху капіталів та полишенням якнайбільшої свободи власникам капіталів. Фундаментом санаційного пляну м. Рейно є отже повна свобода руху девіз і валют.

Крім справи валюти плян п. Рейно реґулює такі питання: платень, цін, кредиту і публичних фінансів. Мусить займатися не лиш останніми, а й тими першими, з тої причини, бо доля державних фінансів тісно звязана з питаннями національного доходу, отже платень і цін взагалі. Де платні (робітників і службовиків) високі, там відповідно меншають зиски підприємців (зате ростуть закупна працюючої верстви); залежно від того, які ціни йдуть вгору, які вниз — формується дохід ріжних суспільних верств, що платять державі податки.

В ділянці проблєм праці і заробітків уряд Даладіє-Рейно задержує в теорії 40-годинний тиждень праці, тільки дає змогу його елястичного примінювання. Підприємцям дано право уводити „додаткові години" праці, особливо в продукції, що звязана з національною обороною. Крім того нові декрети передбачують обмеження платних відпусток робітникам (досягнення з часів уряду п. Блюма) і санкції проти тих працедавців та робітників, які би не підчинялися рішенням арбітражних судів. (Суди такі введено для вирішування спорів між працедавцями і працівниками).

В ділянці цін уряд привернув в засаді свободу формуваня цін у гуртовій торгівлі (о скільки, очевидно, таку свободу допускають картелі). Уряд офіційно відрікся від реґляментування цін, заявляючися, згідно з французькими традиціями за ліберальною політикою. Обіч фінансово-валютарного лібералізму це друга несподіванка Рейно, бо при загально в Европі пануючих тенденціях до державного інтервенціонізму або й етатизму і по експериментах уряду Блюма опінія могла сподіватися і у Франції відходу від клясичних взірців. Міжтим однак п. Рейно отверто висказав думку, що надмірне вмішування держави у господарство ослаблює довіря громадян до нього та убиває охоту до ризика і взагалі духа підприємчивости.

В ділянці кредиту уряд поставив собі за ціль змагати до обниження відсоткової міри. Це може статися головно тоді, коли повернуть ті капітали, що вимандрували заграницю. Капітали вернуть із заграниці тільки в разі відбудови довіря до французького господарства та поправи рентовности. Довіря скріпиться тоді, коли держава буде менше гроша випомповувати зі суспільства.

Тут входиться безпосередно в справи публичної господарки. Щоби держава менше випомповувала гроша, на те вона мусить або зменшити свої видатки, особливо воєнні, або збільшити природним способом свої доходи. Покищо Французькі державні фінанси дефіцитують. Рейно хоче до 3 літ довести до того, щоби дефіцит зник з бюджету; цього року зменшує дефіцит на 15 міліярдів, себто приблизно третину. Для покриття того дефіциту заводиться спеціяльна дань, розложена так, щоби її найбільше відчули ті особи, що є пасивним чинником у господарстві; доходи

чинних ґруп обтяжені менше. Рівночасно піднесено ставки деяких посередніх податків і ціни монополевих виробів. Обмежено радикально публичні роботи аж до границь найбільшої конечности. У своїм рапорті до президента републики влада писала про цю справу:

„Неможливо одночасно вести зброєння, яких вимагає міжнародня ситуація і політику великих публичних робіт. Великі публичні роботи ми розпочали на те, щоби заступити невистарчаючу приватну ініціятиву. Коли будуємо надії на відбудові змислу підприємчивости, то маємо право вірити, що торговля і промисл ліпше чим держава доконають потрібних накладів. Досвід останніх літ показав не один раз, що тоді, як держава мобілізувала 10 міліярд. на великі роботи, рівночасно гальмувала, через звишку цін і відсотків, 20 або 30 міліярд. приватних накладів. В цей спосіб держава посередньо впливала на спад оборотів".

Далі уряд опрацьовує плян постепенної редукції персоналу державних установ. Плян розложений на 3 роки.

Сама валюта (франк) остає надалі рухомою, нестабілізованою. Горішню границю франка устійнено тепер на 24.75 міліґрамів чистого золота, долішню 179 міліґрамів фр. = 1 фунт штерлінґів. В той спосіб звязано курс франка з кусом фунта. З нового парітету франка (1 фр. = 24.75 міліґрама ч. золота) виник для Банку Франції зиск, який призначено на покриття довгу державного скарбу у Банку Франції.

Уряд Далядіє заявив отверто, що переведення в життя цього пляну вимагає жертв від народу. Ми бачили, що жертви ці немалі. Події покажуть, чи французький нарід принесе їх спокійно на вівтар своєї державности.

Подав К.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

ХЛІБОРОБСТВО ПОЛЬЩІ ЖЕРТВОЮ УПРОМИСЛОВЛЕННЯ.

Коли прийшла велика кріза, вона відразу прибрала в Польщі не такий вигляд, як у світі. У світі пішли стрімголов униз усі ціни — як промислові, так аґрарні; ціни міді, заліза, автомобілів, паперу, тканин упали відносно навіть значо більше, як ціни збіжжа і мяса. В Польщі не так. Тут виринуло своєрідне явище „цінових ножиць", які були характеристичним свідоцтвом тенденції, що йшла від гори: жертвувати хліборобством, щоби не дати потерпіти промислові. Впертість, з якою картелі через 6 літ утримували майже без змін передкрізові ціни заліза, вугля, нафти і т. д., викликала загальне обурення; щойно під натиском загального скривлення уряд під кінець 1935 р. наказав — зрештою незначну — обнижку цін скартелізованих артикулів.

Але скоро потім прийшла 4-літня програма розбудови ЦОПУ (центральної промислової округи). Плян інвестицій вимагає видатків у сумі кількох міліярдів. Вже в першім році витрачено на ту ціль коло 1000 міліонів злотих. В практиці це означало нове випомпування матеріяльних засобів зі села в користь розбудови промислу. Заповідана

поправа відносин хліборобства не наступила; її відсунено знову на невідоме майбутнє.

Що більше — прийшли такі річи, як оплати від перемолу, які є новим прямим податковим обтяженням села, в користь невідомо чию. Якщо уряд здійснить свій плян виплачування експортових премій від вивозу збіжжа, то грішми тими збагатиться мале число збіжевих експортових фірм — коштом продуцентів збіжжа. Хліборобство в Польщі має всі підстави нарікати на зростаюче своє покривдження.

З ЦОП-У.

Польські фахові часописи друкували недавно репортажі з поїздки, улаштованої міністерством до Центральної Промислової Округи для польської преси.

Репортери описують в першу чергу великі підприємства „Сталевої Волі" к. Розвадова. Є це металюрґічні ґіґанти, які мають, на випадок війни і потреби заступити великі металеві заводи Цеґельського з Познаня, Спільноти Інтересів з Катовиць, Зеленевського з Кракова, врешті свіжо прилуєного до Польщі Пщиньца.

В Сажині, куди відтак удалася прогулька, ульокувалася філія акційної с-ки „Борута", що вироблятиме барвники і целюльозу для воєнних цілей. Серед соснового лісу зарисовуються контури кільканацяти будівель на просторі кількох кільометрів. Власна бита дорога довжини 3 км., власна залізнича бічниця, сотки ваґонів бетону й заліза. З того повстало 12 великих галь і будинків, крім того 9 технічних і адміністраційних будинків.

Пустків це могутній обєкт, який міститиме філіяльне заведення фірми Ліґноза, акц. с-ки з Горішнього Шлеська. Ціла фабрика Ліґнози буде перенесена сюди.

В Майдані-Дембі (повіт Тарнобжеґ) повстає велика фабрика воєнного матеріялу і муніції. Повстала серед гущі глибоких лісів і вже майже на викінченні.

Про розміри тих обєктів можуть свідчити цифри: для Пусткова-Ліґнози закуплено 600 гектарів лісу. Простір цей окружено глибоким ровом, який наповнено водою. За ровом стоїть дротяна сіть 3 метрової висоти — це все охорона обєктів від підгляду цікавих очей.

Сама фабрика обіймає 97 будинків, не числячи 35 мешкальних. З того стоїть уже 59 будинків. На будову зужили вже 4 і пів міліона цегол, 3500 тон цементу, 2500 м³ гашеного вапна, 15000 м³ піску й шутру та 1300 тон заліза.

Окремі маґазини муніції оточені дротяною сіткою, щоби до будинку не могла передістатися навіть миш, бо й вона могла би потрутивши вибухову матерію — спричинити катастрофу. Тому кожний будинок це неначе мала бетонова твердь, з таємничими коридорами, крилами і прибудівками. Це все забезпечує працівників одного відділу від евентуального вибуху в другому відділі.

Фабрика муніції в Дембі теж розкинена на величезній площі — (1500 гектарів). Це з мотивів безпеки від вибуху. Побудовано залізничу бічницю довжини 16 км, доведено воду, збудовано каналізацію, доведено електрику й ґаз, покладено шосу. Внутрішня залізниця обіймає 17 км, дороги 32 км, водотяги 28 км, канали 18 км.

Будову цього кольоса почали літом 1937 року, плянують скінчити його до 3 літ. Перша праця має початися літом 1939 р.

Прогулька цим разом не оглядала інших обєктів в ЦОП-і: величезної фабрики обробярок Цеґельського у Ряшеві, фабрики целюльози в Нєдоміцах, фабрики шт. кавчуку і шт. вовни в Дембіци і інших заведень.

СЕРЕД КНИГ

ПРОБЛЕМА ГОСПОДАРСЬКОГО УСТРОЮ ДЕРЖАВИ

Роман Рибарскі, це один із тих сучасних польських економістів який в своїх працях багато місця присвячує проблємі господарського устрою відродженої Польщі. В сьогоднішній статті хочемо подати короткий синтетичний огляд його книжки п. н. „Podstawy narodowego programu gospodarczego". залишаючи на боці все те, що безпосередно не вяжеться з головною темою праці, а має радше всі познаки суто програмових тез політичного табору, до котрого належить сам автор.

Сама щоденна обсервація виказує, що виявів націоналістичного життя не можна ограничити до виключно позагосподарських ділянок, як: мова, література, мистецтво, архітектура, політика і т. д. Індивідуальність нації витискає своє тавро всюди, не оминаючи господарської области. Інша річ, що під впливом розвитку техніки і тісніших звязків між ріжними народами і частинами світа, питомі національні прикмети починають затиратися. Всеж таки фактом останеться твердження, що ті прикмети таки існують.

Економічний лібералізм клав основи під нову, що її пізніше саме життя опрокинуло, господарську калькуляцію. Спиралася вона на слідуючих теоретичних передпосилках: між народами цілого світа наступить річевий поділ праці, кожна держава буде витворювати тільки те, що буде, маючи на увазі її природні і ґеоґрафічні можливости, найкраще і найдешевше. За ті добра одержить від інших країв добра, конечні для заспокоєння її власних потреб. В цей спосіб постане велике солідне світове господарство, ґарантія миру і загального добробуту. Тоді національні господарства будуть тільки складовими частинами цього могутнього господарського комплєксу. Нажаль, це були крилаті, далекі від дійсности мрії. Сьогодні кожний нарід хоче уникнути господарської однобічности, пр., змагання хліборобських держав за розбудову промислу.

Якщо нарід уважається за основну форму суспільної орґанізації і то орґанізацію тривку (суцільну), коли поняття нації не творить тільки живуче покоління, то тоді суть господарства є інша. Господарської діяльности не слід ідентифікувати з остаточною ціллю, бо вона — це сума середників до осягнення більш благородних морально-матеріяльних дібр. З черги в боротьбі за побільшення багатства слід тямити. що завданням сучасного покоління є праця для прийдешніх ґенерацій.

Для нації, ані для одиниці, автор не бачить в багатстві найвищого добра, для якого треба би все посвятити. Пересадне замилування до багатств ослаблювало в народі творчого духа, нищило лицарські чесноти і заснічувало елємент героїзму. Судьба Картаґіни, італійських республик, розвал римської імперії і грецьких держав вповні потверджують правильність повищих міркувань. Не є це ознакою легковаження господарських вартостей, ані голошенням аскетизму і погорди добробуту, лише звернення уваги на інші вартости, та на потребу поборювання в громадянстві ідеї всевладного життєвого матеріялізму.

Розвиток всесвітнього капіталізму був головною причиною народження господарських імперіялізмів. Почалася борба сильних із слабшими, а її вислід викликав поділ держав на вірителів і довжників (економічна залежність). Промислова кольонізація була від давних віків явищем нормальним. Адже ж існують ділянки в котрих нарід під економічним оглядом убогий, без досвіду, винаходів не може здобутися на власну самостійну продукцію.

Рибарські в тракті своїх міркувань відкидає можливість витворення якоїсь господарсько-національної ідеольоґії, яка обовязувала би завсіди і всюди. Не можна говорити про господарський націоналізм, так, як говориться про економічний лібералізм і соціялізм. Два останні напрямки в основі є загальні, охоплюють вони ціле світове господарство і на його недомагання знаходять ті самі ліки. Одного націоналізму господарського нема, але є за це націоналізм польський, німецький, французький і т. д.

Універсальні напрями хочуть зорганізувати цілий світ після одного пляну. Безсумнівно, що національні напрями виказують також ознаки експанзивности. Фашизм не мав бути згідно з висловом його творця „артикулом на експорт", а мимо цего бере верх воля підбою і віра в універсальне значіння фашизму. З того бачимо, що й націоналізм нації, яка знаходиться в сфері психічної снаги панувати над світом може бути до певної міри також течією універсальною.

З черги автор обговорює проблєму господарського устрою держави. Ілюзією являється твердження немовби в цілому світі міг побідити один господарський устрій. Свідчить про це хочби такий факт: після повстання С.С.С.Р. було багато таких, які вірили, що большевизм (очевидно, як госп. доктрина) або запанує в цілій Европі, або зникне з лиця землі. Ніхто не думав, що большевизм може розвиватися, а побіч нього можуть існувати інші, цілком противні господарські устрої.

Про форму господарського устрою рішає з одної сторони матеріяльне положення суспільности, клясове зрізничкування та психольоґічне наставлення, природне і ґеоґрафічне положення країни. Проблєма господарського устрою зводиться до відношення, заходячого між вільною господаркою а випадками примусу в господарстві. Яке має бути те відношення, те залежить в значній мірі від психіки народу. Одні народи, як німці, мають замилування до масової орґанізації, люблять бути також і в господарстві одним здисциплінованим людським монолітом. У Франції знова є дуже сильно розвинений індивідуалізм. Суспільно-господарський устрій не існує незалежно від релігії, правної і політичної культури нації.

У підставі кожного суспільного устрою є поняття власности. Під сучасну пору на думку Рибарского, слід блище здефініувати поняття власности. Замітне, що папські енцикліки багато місця посвячують праву власности. Енцикліка Пія XI. про віднову суспільного устрою з покликом на енц. „Rerum Novarum", узнає, що державна влада не може нищити права приватної власности, бо його джерелом є натура, а не людська воля. Фашистівська карта праці з 1927 р. формує широчінь права власности: призначуючи засадничо власність і приватну ініціятиву, інтервенція державних чинників має місце під кутом специяльних зглядів.

На одно всі годяться, що право власности має індивідуальний і водночас суспільний характер. Давне римське право знало пра'ний стосунок „precariu m Після Діґестів „precarium" є то, що залишається на просьбу просячого до його ужитку так довго, як довго позваляє на це той, хто річ віддає. Пр. клієнти одержували до управи від своїх панів землю, яку можна їм було кожної хвилі відобрати. Загально уважають того рода інституції за перестарілі. Тимчасом в практиці право власности відносно держави набирає прекарійного характеру, хочби тоді, коли держава і публичні союзи в реалізації щораз то нових завдань ідуть шляхом безпосереднього етатизму. Якщо під зарядом держави є желізниці, ліси, деякі підприємства спеціяльно важні для ідеї оборонности держави і ця остання ґаздує згідно з традицією і конечністю державної рації, тоді нема для права власности жадної небезпеки, навпаки, приватна підприємчивість має поле до попису.

Можна навести багато примірів, де власність має прекарійний характер, коли держава виконує немовби нагальну господарську владу, а в дійсности властитель є клієнтом держави, користаючи зі своєї власности в таких границях, в яких на це позваляє адміністраційна влада. Повстає тоді відношення для якого найбільше влучним буде назва старо-римського „precarium".

Практика останніх літ виказує, що держави, котрі починають здійснювати т. зв. плянову господарку, узнають наразі пасивний капіталізм приватного світу, а беруть в свої руки керму чинного капіталізму. Пасивний капіталізм полягає на громадженню ощадностей, від яких щадник одержує постійний процент. Спеціяльно в С.С.С.Р. держава дуже часто звертається до громадян, щоби ті позичали її гроші, і в цей спосіб твориться будівля примусової капіталізації, забираючи значну частину суспільного доходу, робітничих заробітків на рахунок примусової ощадности.

В Польщі той процес виразно виступив в 1933 р. коли держава кількакратно заапелювала до внутрішнього кредиту. Дуже часто державний банк уділивши кредиту великому підприємству, як не спирається на здорових основах мусить бути властителем і керманичем такого підприємства. Держава це робить в надії ратування своїх грошевих вкладів. В той спосіб розвивається етатизація і звуження приватної господарки.

Роля держави в господарській ділянці повинна виступати під формою репресійної чинности, зміряючої до протиділання надужиття господарської свободи. Дальше держава при помочі карного, цивільного і торговельного законодавства має боронити слабшого перед визиском. Другий рід державної діяльности в цій ділянці — це доповняюча функція держави (часто приватна ініціятива не може пр. збудувати порту, уреґулювати ріку і т. п.). Вкінці держава має відограти в національнім господарстві чолову ролю, через начеркнення рам, в яких буде розростатися творчий гін господарського співжиття суспільности і через координацію відрухових ваганъ в ріжних продукційних ділянках запроваджуватиме рівновагу між ріжними суспільними верствами.

Під кінець своєї праці Рибарскі звертає увагу на селянську верству, отсей, говорячи гітлєрівським стилем, „стан кормителів", котрому признано в III. Німеччині цілий ряд привілеїв, а який в багатьох державах має аспірації стати фундаментом цілого суспільного устрою. Коли говоримо, що на селі панує голод на землю — то слід нам тямити, що цей голод не є явищем часто економічним, є він передовсім виявом жадоби власности. Адже селяне купували землю за ціну, яка не приносила нормального опроцентування. Щоби вдержатися на землі, побільшити господарство, селянин є здібний до найбільших жертв, на які не важивбися, колиб його відношення до господарства було чисто заробкове. „Доконує багато річей, — кінчить автор — які не знаходять оправдання в господарській калькуляції, бо це йому велить робити могучий інстикт власности.

Подав **Е. Капшій.**

Нова книжка про Карпатську Україну. Накладом видавничої кооперативи „Дружина" у Львові вийшла актуальна тепер книжка про Карпатську Україну п. з. „Срібна Земля". Є це нарис історії Закарпаття пера Д-ра Василя Пачовського. Автор, що довгі роки працював на Закарпатті й розбуджував там національну свідомість, найбільш покликаний до написання історії своєї другої Рідної Землі, бо викладав там у берегівській ґімназії саме рідну історію. Нарис розпочинає стаття „Край і люди", що є наче представленням арени, на якій відбуваються історичні події. Це опис території Закарпатської України. Далі йде історія Закарпаття від найдавніших часів: про Білих Хорватів, прадавніх автохтонів, що підпали під залежність київської держави; про прихід Угрів, про сильні культурні впливи київської й галицької держави за першої династії Арпадовичів, про змагання руської й латинської культури за впливи на Угорщині, про кн. Коріятовича, що своєю діяльністю на довгі часи зберіг перевагу руської культури на Закарпатті. Дальше йдуть розділи про перше відродження закарпатських Українців, про „весну народів"; реакцію, про мадярське лихоліття аж до всесвітньої війни, а потім про змагання Закарпатських Українців за свою державність. В описи історичних подій вставив автор також народні перекази, що оживлюють тему й вказують на стародавні українські традиції серед населення Закарпаття. Взагалі книжка дуже інтересна й повчаюча. Ціна її (разом із мапою, де представлена Карпатська Україна після віденського арбітражу) виносить 1 зл., з поштовою пересилкою 1.25 зл. — Ми певні, що ця книжка найде тепер великий попит і заінтересування всіх Українців.

Адреса видавництва: „Дружина" — Львів, пошт. скринка 323. (Гроші слати тільки складанками ПКО —„Дружина", Львів, ч. 507.977).

С. Ж.

ВСЯЧИНА

НОВА КОЛЬОНІЯ НА КООПЕРАТИВНИХ ОСНОВАХ.

В акції уряду президента Рузвельта проти безробіття, як доносять часописи, є цікава спроба міста Ґрібелт. Це містечко побудовано в цілости з публичних фондів. В листопаді мин. року до готових домів, побудованих після найновіших гиґієнічних і мешканевих засад, спровадилося 689 родин. Доми мають центральне огрівання, елєктричні кухні, шкляні стелі і т. д.

Мешканці Ґрінбелту дістали працю в ріжного роду підприємствах. Зарібки обмежені до 45 долярів тижнево для особи. Усю торгівлю мешканці зорґанізували на кооперативних засадах. Один уділ в центральній кооперативі коштує 10 долярів, кожна родина має право закупити довільне число уділів, але мимо того має право тільки до одного голосу на зборах кооперативи. Центральна кооператива, окрім споживчих крамниць, провадить ґазівню, елєктрівню, кіна і інші загальнокорисні урядження. На уділи начислюють 4 проц. відсотків (як у деяких приватних торговельних спілках), решта надвишки ділиться між членів пропорційно до оборотів кожного члена.

Про все рішають періодичні зібрання членів. Господині радять про добір споживчих товарів до міських крамниць. Діти мають діточі кооперативи у школах. Є також кооператива здоровля. Члени дають по 5 дол. влисового і платять тижнево по півтора дол. від родини з чотирма дітьми. Зате члени мають лікарську опіку і всякі засоби лікування.

На будову цього містечка видала держава з фондів допомоги безробітним 14 міліонів долярів. Працювало при будові 3000 безробітних.

Як бачимо з повищого, орґанізація Ґрінбелту це комбінація державного господарства з комунально-кооперативним. Успіх почину не виключений, зокрема що торкається експльоатації домів та орґанізації торгівлі. В повищій ґазетній новинці бракує інформацій, на яких засадах зорґанізована виробнича діяльність у місті. А це, як відомо, ділянка найтрудніша, о скільки ходить про її кооператизацію. Дотеперішні спроби з безпосередньо виробничими кооперативами, як відомо, не давали добрих наслідків. Зате продукція орґанізована в заряді правних осіб: споживчих кооператив або їх союзів розвивається дуже гарно. В такій формі міг би й Ґрінбелт прийти до кооперативного виробництва, яке могло б річ проста, існувати поруч з комунальними підприємствами.

СПРАВА ВОЛИНСЬКОГО ТОРФУ.

„Іл. Курієр Цодзєнни" з 30. XI. 1938 р. доносить: Після обчислень визначних фахівців запаси торфу на Волині й Поліссі такі великі, що моглиби забезпечити цілу Польщу в елєктричну енерґію на час довгих літ. Площина торфових залеж у цілій Польщі обіймає 3 міліони гектарів, а 2 міліони з того припадає на Волинь і Полісся.

На терені Сарненського, Ковельського і Костопільського повітів запаси торфу вистарчають на продукцію біля 80 міліярдів кільоватгодин ел. енерґії. Торф експлоатують для тої цілі вже в Німеччині, Совітах, Данії, Ірляндії й інших країнах. У Сов. Росії біля 25 проц. ел. енерґії добувається з торфу.

Експльоатацію торфу можна звязати також з його ґазифікацією, що можнаби получити з фабрикацією амонякальних сполук та побічних продуктів. Вагу має теж можливість коксування торфу, що має значіння для металюрґічного промислу. З торфу можна також добувати бензину, можна його примінити при будівництві та гарбарстві (виріб гарбників).

НОВІ КНИЖКИ.

Нікольсон, Іза. — **Назустріч сонцю.** Львів, РСУК, 1938. 16°, ст. 72.

Гаврилко, А. — **Зусилля й успіхи.** Читання для молоді. Львів, 1938. 16°, ст. 24.

Statystyka ruchu spółdzielczego w Polsce. 1934 i 1935. Warszawa, Rada Spółdzielcza, 1938. 4°, str. 80.

Statystyka cen. 1937. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, 1938. 4°, str. 121.

Steiner, Rudolf. — **Sedno kwestji społecznej.** Warszawa, Skł. gł. „Nasza księgarnia", 1938. 8°, str. 109.

Opłata pocztowa uiszczona gotówką. Поштове оплачено готівкою

Wydaje: Rewizyjny Sojuz Ukraińskich Kooperatyw.
Redaktor: D-r Karło Koberśkyj.
Z druk. Naukowego Towarzystwa im. Szewczenka we Lwowie, ul. Czarnieckiego 26.
Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
Редактор: Д-р Карло Коберський.
З друк. Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, вул. Чарнецького 26.